

MILJÖ- OCH
HÄLSOSKYDDSNÄMNDEN

UTDRAG

Sammanträde 2005-12-13

§ 312

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006
Redovisning av kommunfullmäktigeuppdrag
Dnr 2005-002599-205

STOCKHOLMS STAD Kommunstyrelsen KF/KS Kansli	
Ink.	2005-12-22
Dnr:	303-5090/2005
Fäll:	RVIII

Beslut

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslöt

1. föreslå kommunfullmäktige att besluta om *Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006*, bilaga 1
2. föreslå kommunfullmäktige att besluta att ett Agenda 21-perspektiv ska inarbetas i mål och åtgärdsförslag i stadens styrdokument för att skapa förutsättningar för invånare och andra lokala aktörer att bidra till en hållbar utveckling
3. översända den föreslagna strategin för kännedom till samtliga nämnder och bolagsstyrelser, Sveriges ekokommuner och Hållbarhetsrådet.

Ärendet

Förvaltningens förslag till yttrande framgick av tjänsteutlåtande den 28 november 2005.

Yrkanden

Ordföranden Viviann Gunnarsson (mp) yrkade enligt förvaltningens förslag att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta

1. föreslå kommunfullmäktige att besluta om *Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006*, bilaga 1
2. föreslå kommunfullmäktige att besluta att ett Agenda 21-perspektiv ska inarbetas i mål och åtgärdsförslag i stadens styrdokument för att skapa förutsättningar för invånare och andra lokala aktörer att bidra till en hållbar utveckling
3. översända den föreslagna strategin för kännedom till samtliga nämnder och bolagsstyrelser, Sveriges ekokommuner och Hållbarhetsrådet.

Tjänstgörande ersättaren Gustav Åkerblom (fp) yrkade att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta

1. i huvudsak bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. därutöver anföra följande.

”Det är viktigt att ha ett miljöperspektiv i det arbete som bedrivs i staden. Detaljerade regler och alltför långtgående hänsynstaganden får dock inte hindra att staden får växa och utvecklas, vilket tyvärr sker idag i alltför stor utsträckning. Folkpartiet ställer sig inte bakom den kostsamma satsning på Agenda 21-samordnare som majoriteten gör i årets budget. Dessa pengar behövs istället till att hålla staden ren och fräsch. Miljön i staden är på vissa ställen oacceptabel. Klotter, skräp och sopstationer som är rena sanitära olägenheter och drar till sig

råttor, är ett tecken på en stad i förslumning. Folkpartiet har därför istället satsat pengarna för Agenda 21-samordnarna på klottersanering och städning.”

Beslut

Efter framställda propositioner enligt dessa yrkanden beslöt miljö- och hälsoskyddsnämnden utan omröstning bifalla ordföranden Viviann Gunnarssons yrkande.

Reservationer

Tjänstgörande ersättarna Gustav Åkerblom (fp) och Susanne Hagbard (fp) med hänvisning till sitt yrkande.

Särskilt uttalande

Vice ordföranden Jakob Forssmed (kd).

”Vi kristdemokrater hävdar att subsidiaritetsprincipen skall gälla på alla områden av samhällsbyggande, inte minst i arbetet för hållbar utveckling. Vi finner därför den föreslagna strategin i stort tillfyllest, men önskar framhålla följande:

Integrering av hållbar utveckling i all samhällsplanering kräver fortsatta förändringar i stadens arbetssätt och organisation. Samtidigt utgör medborgarnas fulla deltagande i lokala processer en garanti för att just subsidiaritetsprincipen blir tillämpad, och sålunda bidrar till den önskade integreringen.

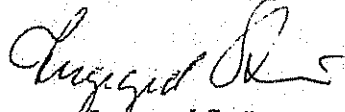
I stadsplaneringen och detaljplaneringen uppstår allt oftare konflikter mellan behoven av nya bostäder och tillgodoseende av god miljö. Här bör det lokala Agenda 21-arbetet bättre kopplas in för att uppnå mera godtagbara lösningar än vad som ofta nu är fallet. Miljö- och hälsoskyddsnämndens roll är att noga beakta sådana lokala prioriteringar när dessa återspeglar omsorg om god miljö och hållbar utveckling. Stadens icke framsynta markpolitik sammantaget med välkomna ambitioner i nybyggnation leder allt oftare till målkonflikter.

Vi kristdemokrater vill understryka ambitionerna att Agenda 21- perspektiv inarbetas i mål- och åtgärdsförslag i staden styrdokument för att öka genomslagskraften för lokala aktörer att verka för hållbar utveckling, vilket innefattar metoder för dialog och delaktighet av den typ som exempelvis pågående tregenerationsmöten om hållbar utveckling representerar.

Arbetet med hållbar utveckling måste samordnas i den centrala förvaltningen och mainstreamas in i alla verksamheter. Miljöaspekter måste från början integreras i stadens planering och åtgärder, med miljöförvaltning och miljönämnd som stödjande och rådgivande instanser. Det gäller såväl styrning som uppföljning och revision. Det är viktigt att detta understryks, för förståelse för detta tänkande har inte alltid manifesterats tidigare. Betydande är hur den rödgröna majoriteten istället för en central samordning exempelvis lagt det krävande arbetet med stockholmarnas indikatorer på miljöförvaltningen - inklusive de ekonomiska och sociala dimensionerna av hållbar utveckling -- vilket är reducera hållbar utveckling på ett sätt som strider mot dess idé.

Revisionskontoret har tidigare lyft fram brister i samordningen mellan miljöförvaltningen och stadsledningskontoret och påtalat vikten av att kommunstyrelse, stadsledningskontor och andra förvaltningar i ökad utsträckning bör låta sina överväganden, planering och åtgärdsförslag präglas av Agenda 21- och hållbarhetstänkande.”

Enligt protokollet

Ingegerd Ström

Avdelning: Miljöövervakningen
Handläggare: Henrik Spovin
Telefon: 08-508 28 890
Fax: 08-508 28 808
E-post: henrik.spovin@miljo.stockholm.se

MHN 2005-12-13 p 6.1

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006

Redovisning av ett kommunfullmäktigeuppdrag

Förslag till beslut

1. Föreslå kommunfullmäktige att besluta om *Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006*, bilaga 1.
2. Föreslå kommunfullmäktige att besluta att ett Agenda 21-perspektiv ska inarbetas i mål och åtgärdsförslag i stadens styrdokument för att skapa förutsättningar för invånare och andra lokala aktörer att bidra till en hållbar utveckling.
3. Översända den föreslagna strategin för kännedom till samtliga nämnder och bolagsstyrelser, Sveriges ekokommuner och Hållbarhetsrådet.

Carl-Lennart Åstedt

Urban Jonsson

Sammanfattning

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och helhetssyn; att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t.ex. planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Hållbar utveckling innebär att de ekologiska, sociala och ekonomiska dimensionerna integreras.

Agenda 21 lägger till dimensionen samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden fick hösten 2004 uppdraget att ta fram en strategi med plattform för stadens Agenda 21-arbete, som ett första steg mot en lokal policy för hållbar utveckling.

Miljöförvaltningen gör tillsammans med stadsdelsförvaltningarna bedömningen att ett helhetsgrepp måste tas kring inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling i Stockholm. Idag arbetar staden med alla dimensioner men med låg grad av samordning och

med en del tydliga målkonflikter. För att arbetet med hållbar utveckling i Stockholm ska omfatta alla dimensioner och tydliggöras i stadens integrerade ledningssystem gör Miljöförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna bedömningen att en central samordning krävs, i linje med SPO-utredningen. Stadsledningskontorets ansvar för framtagningen av stadens nästa miljöprogram 2007 är ett bra exempel på ett steg i den riktningen.

Tydligtdefinierade metoder för målformulering och uppföljning krävs som utgångspunkt för en övergripande vision, *Vision Stockholm*, och grundprinciper för arbetet med hållbar utveckling i Stockholm, en policy för hållbar utveckling i Stockholm. Ett hållbart Stockholm kan sedan konkretiseras med mål och åtgärder inom befintligt program- och planarbete. Ett Agenda 21-perspektiv bör inarbetas i mål och åtgärdsförslag i stadens styrdokument för att skapa förutsättningar för invånare och andra lokala aktörer att bidra till en hållbar utveckling. Kommunstyrelsens pågående översyn av stadens styrdokument ger de övergripande principerna för hur stadens olika styrdokument vägs samman.

Miljöförvaltningen föreslår i *Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006*, bilaga 1, inriktningen under 2006 på stadens arbete med hållbar utveckling och hur arbetet bör breddas till att omfatta alla nämnder och styrelser. Strategin definierar arbetssätt för att integrera de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna i stadens program- och planarbete samt ger stöd för nämnder och styrelser att formulera åtgärdsplaner. Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 ska inarbetas i kommunstyrelsens uppdrag att sammanhålla arbetet med en policy för hållbar utveckling i Stockholm. De åtgärder som krävs för att säkerställa strategins inriktning är beroende av insatser från nämnder och styrelser samt central styrning och revision. Formerna för revision bör utformas av Stadsledningskontoret. Förslagsvis bör både intern och extern revision genomföras av nämnders och styrelser respektive verksamhetsberättelse. Miljöförvaltningen kan bistå med kompetens kring den ekologiska dimensionen.

Bakgrund

Kommunfullmäktige har den 22 november 2004, dnr 303-1279/2004, uppdragit åt Miljö- och hälsoskyddsnämnden att ta fram ett förslag till en för staden gemensam strategi med plattform för Agenda 21-arbetet i staden. Denna strategi med plattform ska vara första steget i arbetet för en lokal strategi för hållbar utveckling. Ett första förslag till strategi presenterades för miljö- och hälsoskyddsnämnden 2005-09-20. Förslaget återremitterades till Miljöförvaltningen.

Uppdraget att ta fram en lokal strategi/ policy (enligt beslut i Kommunfullmäktige ska begreppet strategi ersättas med policy, Kommunfullmäktige 2005-04-18, dnr 021-3771/2004) för hållbar utveckling i Stockholm ligger i linje med den utveckling av Stockholms stads arbete med Agenda 21 som Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade om den 2 mars 2004, dnr 2004-000562-205.

Uppdraget ligger även i linje med kommunstyrelsens påbörjade arbete med att ta fram en samlad vision för stadens utveckling i brett samarbete med berörda nämnder (Stockholms stads budget 2006).

Kommunfullmäktige har i *Stadens politiska organisation (SPO) – demokrati och ledarskap, Insatser för fördjupad demokrati, del 2* den 24 januari 2005, dnr 021-4314/2003, beslutat att kommunstyrelsen ges i uppdrag att utveckla samordningen, styrningen och uppföljningen i större projekt där olika nämnder och bolag ingår. Vidare anges att kommunstyrelsen ska samordna miljöprogrammet, andra program och infrastruktursatsningar för att åstadkomma ett långsiktigt hållbart samhälle. I detta ligger också att säkerställa ett utvecklat utvärderings- och uppföljningsarbete.

Med den tid som funnits till förfogande för uppdraget har Miljöförvaltningens arbete haft följande utgångspunkter:

- stadens fem inriktningsmål samt budget 2005 och 2006.
- stadens miljöpolicy.
- Stadens styrdokument, framför allt *Stockholms miljöprogram, Näringslivspolitiskt program för Stockholm, Plan för jämlikhet, integration och mångfald* samt förarbetet till folkhälsoprogram.
- SPO-utredningen samt översynen av stadens styrdokument.
- Miljöförvaltningens Agenda 21-uppdrag i budget 2005 och 2006.
- stadsdelsförvaltningarnas Agenda 21-uppdrag i budget 2005 och 2006.
- erfarenheter från det lokala Agenda 21-arbetet från 1995 fram till idag.
- *Vision Stockholm 2030*.
- *Stadsdelsförnyelsen*.
- slutbetänkandet från Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat som 2003 avrapporterade sitt arbete i rapporten *En hållbar framtid i sikte*, SOU 2003:31, med förslag på det fortsatta arbetet med Agenda 21, Habitat och hållbar utveckling. Den föreslår bl.a. att lokala strategier för hållbar utveckling tas fram, där riktlinjer för ett långsiktigt och samordnat arbete med hållbar utveckling inom kommunen anges.
- stadens internationella åtaganden och Miljö- och hälsoskyddsnämndens erfarenheter från internationellt arbete.

Projektet har tagit del av de remissvar som lämnades av förvaltningar och bolag i ärendet *Framtagandet av ett nytt miljöprogram och en lokal strategi för hållbar utveckling i Stockholms stad*, kommunfullmäktige dnr 303-1279/2004, som ledde till uppdraget.

Arbetet har bedrivits i projektform med en styrgrupp bestående av representanter från Miljöförvaltningen och stadsdelsförvaltningen i Spånga-Tensta, Östermalm, Hägersten respektive Farsta. Projektledning har legat på Miljöförvaltningen och i projektgruppen har stadsdelsförvaltningen i Hägersten, Kungsholmen, Farsta respektive Hässelby-Vällingby medverkat. Dessutom har stadens Agenda 21-nätverk med representanter från stadsdelsförvaltningar, Miljöförvaltningen och Konsumentförvaltningen aktivt deltagit i projektet. Resultatet har diskuterats med Stadsledningskontoret, Infrastrukturavdelningen.

Arbetet har dokumenterats och finns tillgängligt på *Miljöbarometern*, www.stockholm.se/miljobarometern.

Hållbar utveckling enligt Agenda 21

De naturgivna förutsättningarna sätter den yttre ramen för vår tillvaro; vi lever i ett slutet system, jordens resurser är begränsade och solen är den enda långsiktiga energikällan. Utifrån detta perspektiv och med utgångspunkt i de förutsättningar och behov vi människor har kan vi skapa välfärd och rättvisa för oss och kommande generationer — en hållbar utveckling.

Idag finns på olika samhällsnivåer strategier för hållbar utveckling framtagna där formen skiljer sig men det övergripande budskapet är detsamma; de utgår i de flesta fall från Bruntlandkommissionens rapport 1987 till FN *Vår gemensamma framtid*, den rapport som blev genombrottet för begreppet hållbar utveckling (sustainable development). Bruntlandkommissionens rapport definierar hållbar utveckling som: "... en utveckling som

tillfredsställer dagens behov utan att äventyra förutsättningarna för kommande generationer att tillfredsställa sina behov."

Hållbar utveckling utgår från en helhetssyn och består av tre ömsesidigt beroende dimensioner:

- ekologisk hållbarhet
- social hållbarhet
- ekonomisk hållbarhet

Den ekologiska dimensionen utgör en yttre gräns då vi människor är beroende av naturens kretslopp och resurser. Det handlar om att bevara de regionala och globala ekosystemens tjänster och återhämtningsförmåga. Inom denna ram kan den sociala dimensionen sägas vara målet för hållbar utveckling – att alla människor idag och framöver ska kunna få sina grundläggande behov tillgodosedda och rätten till en god livsmiljö inom gränserna för ekosystemens bärkraft. Den ekonomiska dimensionen kan då ses som ett medel för att uppnå målet. (SOU 2004:104 *Att lära för hållbar utveckling*).

Hållbar utveckling utgår från vårt beroende av jordens ekosfär och en sammankopplad värld, där människors livsstil och politiska och företags beslut förr eller senare påverkar varandra. Det innebär att lokalt, nationellt och regionalt arbete har ett eget intresse i att ta ansvar för hållbar utveckling och att bidra till globala förbättringar genom ett lokalt arbete och ett internationellt samarbete. Även individers delaktighet och ansvar är av betydelse. Detta är vad FN:s internationella handlingsprogram Agenda 21 står för, att "tänka globalt och agera lokalt". Agenda 21 pekar ut kommunerna som särskilt viktiga för att föra ner arbetet med hållbar utveckling på lokal nivå, där politiken kommer närmast invånarna. En bärande tanke i Agenda 21-arbetet är att bidra till en förändringsprocess där samverkan utvecklas mellan samhällets aktörer och sektorer.

De aktuella internationella och nationella strategier för hållbar utveckling som kan nämnas är:

- FN:s *Rio-deklaration* och handlingsprogrammet *Agenda 21* från 1992, *Istanbuldeklarationen* och *Habitatagendan* från 1996, samt *Johannesburgsdeklarationen* och *Johannesburgplanen* från 2002.
- EU:s strategi för hållbar utveckling som antogs i Göteborg 2001 (revideras 2005).
- Från januari 2005 har de nordiska länderna en gemensam, reviderad, strategi, *Bæredygtig udvikling - En ny kurs for Norden*.
- Sveriges regering presenterade i april 2004 *En svensk strategi för hållbar utveckling*.

Hållbar utveckling och stadens åtaganden

Kommunfullmäktige beslöt 1994 att staden ska arbeta med Agenda 21. Uppdraget att driva arbetet lades inledningsvis på Miljö- och hälsoskyddsnämnden. I samband med stadsdelsreformen 1997 lades det operativa arbetet ut på stadsdelsnämnderna. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har sedan 2003 ett uppdrag att samordna stadens Agenda 21-arbete.

Stockholms stad har genom den nuvarande budgetens fem övergripande inriktningsmål formulerat viljan att aktivt arbeta med hållbar utveckling:

- Förbättra välfärden och de kommunala verksamheterna
- Bygga bostäder och utveckla Stockholm
- Göra Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad
- Bryta segregationen och fördjupa demokratin
- Ta ansvar för ekonomin.

Genom uppdrag i budget arbetar stadens verksamheter med de olika dimensionerna av hållbar utveckling. Tyngdpunkten i det arbete som idag definieras som Agenda 21 i förvaltningars och bolags verksamheter ligger på den ekologiska dimensionen.

Av de stadsövergripande styrdokument som redovisas i Stockholms stads budget 2006, bilaga 11, har flertalet bäring på stadens arbete med hållbar utveckling. Exempel på styrdokument är *Vattenprogram för Stockholm 2000* (Kommunfullmäktige 1995), *Ekologiskt byggande i Stockholm* (KF 1997), *Översiktsplan* (KF 1999), *Servicepolicy för ytterstaden* (KF 2000), *Dagvattenstrategi för Stockholms stad* (KF 2002), *Stockholms miljöprogram med tillhörande kommunikationsstrategi* (KF 2003 och KF 2004), *Stockholms handlingsprogram mot växthusgaser* (KF 2003), *Renhållningsordning för Stockholms kommun med avfallsplan* (KF 2003), *Riklinjer för Stadsdelsförnyelsen* (KF 2003), *Plan för jämlikhet, integration och mångfald* (KF 2005) samt *Näringslivspolitiskt program för Stockholm 2004-2006* (KF 2004), *Folkhälsoprogram för Stockholms stad* (under utarbetande).

Stadsbyggnadsnämnden gav 2002 Stadsbyggnadskontoret i uppdrag att visualisera *Översiktsplan 99* (ÖP99) och konkretisera planens strategier. I uppdraget ingick att beskriva hur en befolkningsökning med 150 000 invånare till år 2030 kan se ut, vilka infrastrukturinvesteringar som kan krävas och hur en socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar stadsbebyggelse kan åstadkommas. I februari 2004 presenterades diskussionsunderlaget *Vision Stockholm 2030*.

Ett brett Agenda 21-arbete bedrivs i stadens 18 stadsdelsförvaltningar. Genom ordinarie verksamhet, bl.a. miljöutbildningar och informationsinsatser samt framgångsrika projekt såsom *Grönskande levande gårdar och närsamhällen*, *Samverkan för hållbart resande* och *Kampanjen södra Järva rent och snyggt*, *Konsumera smartare och minska växthuseffekten* involveras och stötts lokala aktörer i arbetet för en hållbar utveckling i Stockholm.

Miljöförvaltningen bidrar med utåtriktat arbete genom *Stockholmarnas indikatorer för hållbar utveckling*, *Klimatkampanjen*, energirådgivning, *Stockholms miljöprogram*, *Miljöbilar* och miljödiplomering av företag.

Vad gäller Stockholms stads bidrag till det internationella arbetet har staden efter beslut av Kommunstyrelsen 1995 undertecknat *Ålborgdeklarationen* (om lokalt Agenda 21-arbete och att utarbeta långsiktiga planer för hållbar utveckling). Enligt beslut i Kommunstyrelsen 2005-04-06, dnr 086-2661/2004, har staden även undertecknat *Ålborgåtagandena*. Därmed har Stockholms stad förbundit sig att utifrån tio åtaganden göra en lägesbeskrivning, formulera lokala delmål för hållbar utveckling genom bred lokal samverkan samt att samverka med övriga städer som undertecknat åtagandena.

Andra relevanta internationella samarbeten som Stockholm deltar aktivt i är *Eurocities*, en organisation som företräder stora städer i Europa, *Local Governments for Sustainability*, (*ICLEI*), ett globalt miljönätverk som bl.a. driver kampanjen för klimatskydd *Cities for Climate Protection* (*CCP*), samt *Union of the Baltic Cities* (*UBC*), en organisation som företräder och samverkar med städer runt Östersjön och Öresund. Ett kunskaps- och erfarenhetsutbyte sker även genom nätverket *Nordens större städer* där miljönämnderna och -förvaltningarna i de fem nordiska huvudstäderna samt Göteborg och Malmö deltar.

På det nationella planet har staden utbyte med Malmö och Göteborg kring hållbar utveckling. Stockholm är även medlem i föreningen Sveriges ekokommuner.

Utvecklingen av stadens Agenda 21-arbete från mitten av 90-talet beskrivs kortfattat i *Från Rio 1992 till Stockholm 2005*, bilaga 2, samt i Miljö- och hälsoskydds nämndens ärende 2004-000562-205 *Miljöförvaltningens samordning av Stockholms Agenda 21-arbete*.

Förvaltningens synpunkter

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och helhetssyn; att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t.ex. planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Hållbar utveckling innebär att de ekologiska, sociala och ekonomiska dimensionerna integreras.

Begreppet hållbar utveckling upplevs av många som oprecist. För att arbetet inte ska stanna vid att staden tar fram visioner och mål, måste initiativ tas för att formulera en gemensam målbild, ta bort hinder, stimulera samverkan, utveckla processer och utbyta erfarenheter. Allt för att kunna gå från ord till handling – från mål till åtgärder.

Miljöförvaltningen gör tillsammans med stadsdelsförvaltningarna bedömningen att ett helhetsgrepp måste tas kring inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling och för att kunna ta fram en för staden gemensam policy för hållbar utveckling i Stockholm.

Stockholms stad arbetar idag med alla tre dimensionerna inom hållbar utveckling. De tre dimensionerna är dock inte tydligt sammankopplade. Förutsättningar för detta bör finnas genom central samordning i linje med SPO-utredningen. Genom tydlig samordning av målen i Näringslivspolitiskt program för Stockholm, Stockholms miljöprogram, det kommande folkhälsoprogrammet och Plan för jämlikhet, integration och mångfald bör arbetet med hållbar utveckling kunna omfatta alla tre dimensioner och tydliggöras i stadens integrerade ledningssystem. Stadsledningskontorets ansvar för framtagningen av stadens nästa miljöprogram 2007 är ett bra exempel på ett steg i den riktningen.

Med en tydlig gemensam inriktning, ansvarsfördelning och styrning via budget samt definierade metoder för arbetet med hållbar utveckling kan en övergripande vision och mål tas fram för staden. Vision och mål för hållbar utveckling i Stockholm bör lyftas fram inom befintligt program- och planarbete. Viktiga framtida styrdokument i sammanhanget kommer att bli Vision Stockholm och en lokal policy för hållbar utveckling. Beslutet i kommunfullmäktige den 18 april 2005, dnr 021-3771/2004, om en Vision Stockholm är en viktig del för långsiktighet i stadens arbete. Vision Stockholm ska enligt beslutet vara "en gemensam, långsiktig vision för stadens utveckling. Ett dokument som samlat redovisar stadens långsiktiga mål, vilka utmaningar staden står inför och strategier för en långsiktigt hållbar utveckling. Tidsperspektivet är ca 30 år. Visionen följs upp av program och planer." Kommunstyrelsens påbörjade arbete med att ta fram en samlad vision för stadens utveckling i brett samarbete med berörda nämnder bör kunna ta stöd i erfarenheter från det lokala Agenda 21-arbetet, arbetet med Stockholms miljöprogram, Näringslivspolitiskt program för Stockholm, kommande folkhälsoprogram samt Plan för jämlikhet, integration och mångfald. Ytterligare en viktig utgångspunkt bör vara Stadsbyggnadsnämndens diskussionsunderlag Vision Stockholm 2030 samt det lokala utvecklingsarbete som pågår i sedan hösten 2003 inom ramen för Stadsdelsförnyelsen. Viktigt är att ett samarbete utvecklas mellan Stockholms aktörer, inklusive ett invånarperspektiv, i framtagningen av Vision Stockholm och att dokumentet omfattar de tre dimensionerna av hållbar utveckling. Miljö- och hälsoskyddsnämnden bidrar till den ekologiska dimensionen och med erfarenheter från dialog med invånare och andra lokala aktörer inom ramen för arbetet med Stockholms miljöprogram och Agenda 21.

Behovet av att samordna målen i stadens styrdokument märks i Stockholms stads budget 2005 och 2006 där det finns separata uppdrag till olika förvaltningar och bolag som kan motverka varandra. Detta kan bl.a. gälla konflikter mellan miljö- och exploateringsmål. Här bör en policy för hållbar utveckling ange förhållningssätt och inriktning för stadens långsiktiga arbete med hållbar utveckling.

I kommunfullmäktiges beslut den 24 januari 2005, dnr 021-4314/2003, om Stadens politiska organisation betonas att stockholmarna ska garanteras inflytande i stadens planeringsprocesser. Även i arbetet med Ålborgåtagandena är samverkansprocesser med lokala aktörer ett krav. Ett Agenda 21-perspektiv bör därför inarbetas i mål och åtgärdsförslag i stadens styrdokument för att skapa förutsättningar för invånare och andra lokala aktörer att bidra till en hållbar utveckling. För att ge stöd till dessa beslut bör metoder för dialog och delaktighet sammanställas, utvärderas vad gäller användbarhet inom stadens olika verksamheter och spridas för användning. Miljöförvaltningen har tidigare ett uppdrag att göra en sådan sammanställning (MHN, Samordning av Stockholms Agenda 21-arbete, dnr 2004-000562-205). En kompletterande beskrivning av goda exempel inom arbetet med hållbar utveckling i Stockholm kommer att i läggas fram av Miljöförvaltningen våren 2006.

För att säkerställa att stadens styrdokument, definierade i budget, bidrar till arbetet med hållbar utveckling krävs en kartläggning och faktainsamling av tillstånd och påverkan i Stockholm, en hållbarhetsutredning. Metoder och resultat från Miljöförvaltningens miljö- och hälsoutredning, som ger underlag till miljöprogram och målstyrd tillsyn, bör användas tillsammans med motsvarande underlagsarbete för översiktsplan, kommande folkhälsoprogram, Plan för jämlikhet, integration och mångfald samt Näringslivspolitiskt program för Stockholm. En hållbarhetsutredning ger både underlag för prioriteringar vid framtagning av nya styrdokument och underlag för att identifiera och synliggöra målkonflikter i nuvarande program.

En hållbarhetsutredning beskriver övergripande utgångsläget för Stockholms arbete med hållbar utveckling och utifrån detta läge kan Vision Stockholm formuleras.

Tydliga uppdrag i budget och anvisningar till verksamhetsplanering måste följas upp. Genom det integrerade ledningssystemet bör uppföljning, utvärdering och redovisning vara tydlig vad gäller stadens verksamheters insatser inom hållbar utveckling.

Mål, delmål och nyckeltal har tagits fram inom Miljöprogrammet för att kunna följa och redovisa stadens utveckling inom prioriterade områden inom den ekologiska dimensionen, både inom stadens verksamheter och av stockholmarnas insatser. Stockholmarnas insatser följs i ett hållbarhetsperspektiv upp genom Stockholmarnas indikatorer för hållbar utveckling. En internationell koppling inom uppföljning av miljöområdet är den årliga redovisning som staden gör av 11 gemensamma miljöindikatorerna inom nätverket Nordens större städer.

Ett annat underlag är Ålborgåtagandena som genom sina 10 utpekade åtaganden ger en god grund för ett samlat grepp och redovisning av hållbarhetsfrågorna i staden.

Den webbaserade Miljöbarometern är ett bra verktyg för att öppet och pedagogiskt redovisa uppföljning och utveckling av arbetet med hållbar utveckling. Idag redovisar Miljöbarometern uppföljningen av Stockholms miljöprogram, miljötillståndet i Stockholm, Stockholmarnas indikatorer för hållbar utveckling, Nordens större städernas miljöindikatorer samt Sveriges ekokommuners gröna nyckeltal. Miljöbarometern kan med fördel vidareutvecklas till en hållbarhetsbarometer där stadens arbete med hållbar utveckling och Ålborgåtagandena redovisas.

I stadens budget för 2006 anges att "det är naturligt att tyngdpunkten i stadens Agenda 21-arbete ligger lokalt på stadsdelsnämnsnivå, nära medborgarna". Som underlag för åtgärdsplaner i stadsdelsnämnderna bör, förutom uppdrag i budget, relevanta mål i Stockholms miljöprogram, Näringslivspolitiskt program för Stockholm, Plan för jämlikhet, integration och mångfald samt det kommande folkhälsoprogrammet användas. Med relevanta mål avses de mål som pekar ut områden där staden genom insatser kan stödja och stimulera medverkan från invånarna och andra lokala aktörer. Åtgärdsplaner bör följas upp genom att beskriva stadsdelsnämndernas insatser och invånarnas medverkan.

Genomförandet av arbetet med Agenda 21 i stadsdelsnämnderna är viktigt för att garantera inflytande från stockholmarna och är beroende av samordning i respektive stadsdelsförvaltning. Under 2005 varierar omfattningen på stadsdelsförvaltningarnas Agenda 21-samordning mellan deltid och två heltidstjänster. Till detta kommer andra insatser i verksamheterna som bidrar till Agenda 21-uppdraget. Dock är det av vikt att stadsdelsförvaltningarna har samordningsfunktionen för att effektivisera och stödja demokratiprocesser, exempelvis vid planering, byggande, lokalisering av infrastruktur, att fånga upp invånarnas behov som konsumenter, brukare och klienter samt att fånga upp ungdomars delaktighet. I de stadsdelsområden som medverkar i Stadsdelsförnyelsen finns lokala utvecklingsamordnare som ansvarar för att vidareutveckla lokala demokrati- och utvecklingsprocesser. I detta arbete betonas särskilt vikten av att öka ungas delaktighet.

Mot bakgrund av ovanstående och med erfarenheter från Miljöförvaltningens uppdrag att samordna stadens Agenda 21-arbete och stadsdelsförvaltningarnas operativa arbete med Agenda 21 beskriver Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006, bilaga 1, områden att utveckla och förankra för att staden ska kunna ta fram en tydlig inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling i Stockholm. Den lyfter fram det som staden bör göra i syfte att garantera alla lokala aktörers medverkan och delaktighet. Strategin ska bidra till att ge staden ett långsiktigt arbete med hållbar utveckling genom övergripande styrning, samordning och redovisning samt mål för och uppföljning av det operativa arbetet. De åtgärder som krävs för att säkerställa strategins inriktning är beroende av insatser från nämnder och styrelser samt central styrning och revision. Formerna för revision bör utformas av Stadsledningskontoret. Förslagsvis bör både intern och extern revision genomföras av nämnders och styrelsers respektive verksamhetsberättelse. Miljöförvaltningen kan bistå med kompetens kring den ekologiska dimensionen. Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 ska inarbetas i kommunstyrelsens uppdrag att sammanhålla arbetet med en policy för hållbar utveckling i Stockholm. (Framtagandet av ett nytt miljöprogram och en lokal strategi för hållbar utveckling i Stockholms stad, kommunfullmäktige dnr 303-1279/2004)

Kommunikation av inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling i Stockholm

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 lyfter fram vikten av en för staden gemensam inriktning och gemensamma metoder för arbetet med hållbar utveckling. Styrning är en framgångsfaktor, dialog och samverkan mellan stadens olika nämnder och styrelser en annan. Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 bör därför aktivt kommuniceras i staden. Detta kan göras genom information till nämnder och styrelser och genom direkta diskussioner med ansvariga för program och planer i förvaltningar och bolag under 2006. Stadsledningskontorets initiativ under hösten 2005 till en bred diskussion om den övergripande strukturen för stadens styrdokument, kopplingar och gränsdragningar mellan stadens program och planer som bör fortsätta. Miljöförvaltningen bidrar till arbetet med kompetens kring den ekologiska dimensionen.

Bilagor

Bilaga 1: Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006.

Bilaga 2: Från Rio 1992 till Stockholm 2005.

Strategi för Agenda 21- arbetet i Stockholms stad 2006

Innehåll

Syfte	3
Mål	3
Arbetet med hållbar utveckling i Stockholms stad	3
Uppdraget	4
Styrning, samordning och uppföljning av det övergripande arbetet	6
Mål för och uppföljning av det operativa arbetet	8
Uppföljning av det operativa arbetet	10
Metoder för arbetet	10
Kommunikation av inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling i Stockholms stad	12
Resurser	12

Syfte

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 syftar till att beskriva inriktningen på stadens arbete med hållbar utveckling under 2006 och hur arbetet bör breddas till att omfatta alla nämnder och styrelser. Strategin definierar arbetssätt för att integrera de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna i stadens program- och planarbete samt att ge stöd för nämnder och styrelser att formulera åtgärdsplaner.

Mål

Stockholms stad ska vid utgången av 2006 ha en utvecklad och förankrad inriktning och metod för arbetet med hållbar utveckling i Stockholm. Målet följs upp genom redovisning av arbetet i verksamhetsberättelsen för 2006.

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 ska inarbetas i kommunstyrelsens uppdrag att sammanhålla arbetet med en policy för hållbar utveckling i Stockholm¹.

Arbetet med hållbar utveckling i Stockholms stad

FN:s handlingsprogram Agenda 21 är ett internationellt åtagande med lokalt genomförande, "tänk globalt — agera lokalt". Agenda 21 pekar ut kommunerna som särskilt viktiga för att föra ner arbetet med hållbar utveckling på lokal nivå, där politiken kommer närmast invånarna. En bärande tanke i Agenda 21-arbetet är att bidra till en förändringsprocess där ett samarbete utvecklas mellan samhällets aktörer och sektorer.

Hållbar utveckling enligt Agenda 21 består av tre ömsesidigt beroende dimensioner; ekologisk hållbarhet, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet. Arbetet med hållbar utveckling i Stockholm omfattar därmed alla verksamheter i staden. Stockholms stad har genom sina fem övergripande inriktningsmål² formulerat viljan att aktivt arbeta med hållbar utveckling:

- Förbättra välfärden och de kommunala verksamheterna
- Bygga bostäder och utveckla Stockholm
- Göra Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad
- Bryta segregationen och fördjupa demokratin
- Ta ansvar för ekonomin.

Stadens arbete med Agenda 21 har idag till stor del fokus på miljöfrågor och sker framför allt inom det operativa uppdrag stadsdelsnämnderna har och det samordningsuppdrag som Miljö- och hälso-skyddsnämnden har för miljödelen¹. I och med att ett helhetsgrepp saknas för arbetet med en hållbar utveckling i Stockholm uppstår en del målkonflikter där motstridiga uppdrag ligger på olika nämnder och styrelser. Detta kan bl.a. gälla konflikter mellan miljö- och exploateringsmål. Arbetet är ofta även kortsiktigt på grund av att finansiering till stora delar baseras på tidsbegränsade projektanslag från staden internt, från nationella medel eller från EU.

Agenda 21 betonar den enskildes ansvar och engagemang. Staden måste genom nämnder och styrelser tydligt svara upp med stöd för detta genom bland annat god intern samordning, möjlighet till dialog och deltagande, samt att bidra med kunskap och praktiskt stöd till invånare, företag och organisationer.

För ett långsiktigt arbete i Stockholm med hållbar utveckling enligt Agenda 21 krävs både samordning internt inom stadens verksamheter och samverkan mellan stadens verksamheter, invånare och andra och lokala aktörer.

¹ Framtagandet av ett nytt miljöprogram och en lokal strategi för hållbar utveckling i Stockholms stad, kommunfullmäktige dnr 303-1279/2004.

² Stockholms stads budget 2006.

Uppdraget

Kommunfullmäktige gav den 11 november 2004 Miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att ta fram ett förslag till en för staden gemensam strategi med plattform för Agenda 21-arbetet i staden.³

Uppdraget är kopplat till Miljöförvaltningens uppdrag att utveckla och stödja nämndernas arbete med miljödelen av Agenda 21, stadsdelsnämndernas uppdrag att bedriva ett lokalt förankrat Agenda 21-arbete där miljö, ekonomi, demokrati och sociala aspekter förs samman samt kommunstyrelsens påbörjade arbete med att ta fram en samlad vision för stadens utveckling⁴. Med den tid som funnits till förfogande för uppdraget har Miljöförvaltningens arbete haft följande utgångspunkter:

- stadens fem inriktningsmål samt budget 2005 och 2006.
- stadens miljöpolicy.
- Stadens styrdokument, framför allt *Stockholms miljöprogram, Näringslivspolitiskt program för Stockholm, Plan för jämlikhet, integration och mångfald* samt förarbetet till folkhälsoprogram.
- SPO-utredningen samt översynen av stadens styrdokument.
- Miljöförvaltningens Agenda 21-uppdrag i budget 2005 och 2006.
- stadsdelsförvaltningarnas Agenda 21-uppdrag i budget 2005 och 2006.
- erfarenheter från det lokala Agenda 21-arbetet från 1995 fram till idag.
- *Vision Stockholm 2030*.
- *Stadsdelsförnyelsen*.
- slutbetänkandet från Nationalkommittén för Agenda 21 och habitat som 2003 avrapporterade sitt arbete i rapporten *En hållbar framtid i sikte*, SOU 2003:31, med förslag på det fortsatta arbetet med Agenda 21, Habitat och hållbar utveckling. Den föreslår bl.a. att lokala strategier för hållbar utveckling tas fram, där riktlinjer för ett långsiktigt och samordnat arbete med hållbar utveckling inom kommunen anges.
- stadens internationella åtaganden och Miljö- och hälsoskyddsnämndens erfarenheter från internationellt arbete.

Under arbetets gång med uppdraget har beslut fattats i staden som påverkat inriktningen. I beslutet om stadens politiska organisation (SPO) del 2 anges att kommunstyrelsen ska samordna miljöprogrammet, andra program och infrastruktursatsningar för att åstadkomma ett långsiktigt hållbart samhälle. I detta ligger också att säkerställa ett utvecklat utvärderings- och uppföljningsarbete.⁵ Staden har även undertecknat *Ålborgåtagandena*, ett gemensamt arbete för hållbar utveckling i europeiska städer och kommuner.⁶

Mot bakgrund av ovanstående ger Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 förslag till inriktning och metoder för HUR stadens verksamheter gemensamt ska kunna fortsätta det pågående arbetet med hållbar utveckling, omfattande både stadens interna arbete och stockholmarnas medverkan. Genom att säkerställa inriktning och metoder kan arbetet med *Vision Stockholm* och en policy för hållbar utveckling i Stockholms stad utvecklas samtidigt som VAD som gemensamt ska göras för att säkra en hållbar utveckling kan förtydligas.

De åtgärder som krävs för att säkerställa strategins inriktning är beroende av insatser från nämnder och styrelser samt central styrning och revision. Formerna för revision bör utformas av Stadsledningskontoret. Förslagsvis bör både intern och extern revision genomföras av nämnders

³ Kommunfullmäktige 2004-11-11, dnr 303-1279/2004.

⁴ Stockholms stads budget 2006.

⁵ Stadens politiska organisation (SPO) — demokrati och ledarskap, Insatser för fördjupad demokrati, del 2, kommunfullmäktige 2005-01-24, dnr 021-4314/2003.

⁶ Kommunstyrelsen 2005-04-06, dnr 086-2661/2004.

och styrelser respektive verksamhetsberättelse. Miljöförvaltningen kan bistå med kompetens kring den ekologiska dimensionen. Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 beskriver viktiga områden att utveckla under 2006.

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006

För att nå målet att utveckla och förankra det pågående arbetet för ett hållbart Stockholm krävs en inriktning på styrning av all verksamhet som omfattar den hållbara utvecklingens tre dimensioner, samt metoder som garanterar dialog och delaktighet från stadens verksamheter och lokala aktörer.

För att nå detta mål är det viktigt att utveckla styrning, samordning och uppföljning av det övergripande arbetet samt mål för och uppföljning av det operativa arbetet.

Inriktning och metoder bör även kommuniceras med stadens nämnder och styrelser.

Styrning, samordning och uppföljning av det övergripande arbetet

Styrning

För ett långsiktigt arbete bör metoder för att identifiera och undanröja målkonflikter i stadens budget utvecklas. Det krävs att stadens styrdokument och arbetsområden samordnas för att de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna ska kunna integreras. Viktiga styrdokument för detta kommer att bli Vision Stockholm och en lokal policy för hållbar utveckling. Av vikt är att dessa styrdokument omfattar de tre dimensionerna av hållbar utveckling.

Kommunstyrelsen har påbörjat ett arbete med att ta fram en samlad vision för stadens utveckling i brett samarbete med berörda nämnder.⁷ Ansvaret för framtagning av en policy för hållbar utveckling och att policyn integreras i stadens styrsystem ligger på kommunstyrelsen.⁸ Viktiga utgångspunkter för dessa arbeten bör vara erfarenheter från det lokala Agenda 21-arbetet, Stockholms miljöprogram, det kommande folkhälsoprogrammet, Näringslivspolitiskt program för Stockholm, Plan för jämlikhet, integration och mångfald, Stadsdelsförnyelsen samt diskussionsunderlaget Vision Stockholm 2030.

Samordning

Infrastrukturavdelningen på Stadsledningskontoret har under hösten 2005 tagit initiativ till en bred diskussion om den övergripande strukturen för stadens styrdokument, kopplingar och gränsdragningar mellan stadens program och planer. En diskussion med företrädare för Stockholms miljöprogram, Agenda 21, översiktsplan, kommande folkhälsoprogram, Plan för jämlikhet, integration och mångfald och Näringslivspolitiskt program för Stockholm med flera är en viktig del av samordningen av arbetet med hållbar utveckling i Stockholm. I budget 2006 anges att samtliga nämnder ska integrera Agenda 21-arbetet i sin verksamhet, därför bör förvaltningsledningar medverka i dessa frågor.

I arbetet med att utveckla och förenkla stadens integrerade system för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet, ILS, lyfts vikten av att hålla samman arbetet med hållbar utveckling fram.⁹

Kommunstyrelsens uppdrag att samordna miljöprogrammet, andra program och infrastruktur-satsningar¹⁰ är viktigt för att uppnå ett fokuserat och långsiktigt arbete med hållbar utveckling i Stockholm och för att arbetet ska kunna breddas till att omfatta hela staden. Viktigt är även kommunstyrelsens uppdrag att följa upp stadens Agenda 21-arbete.⁶

Stadens arbete med hållbar utveckling bedrivs idag i flera fall i tidsbegränsade projekt. För kontinuerlig uppbyggnad av kunskap, tillvaratagande av erfarenheter och resultat samt resurseffektivitet

⁷ Stockholms stads budget 2006.

⁸ Framtagandet av ett nytt miljöprogram och en lokal strategi för hållbar utveckling i Stockholms stad, kommunfullmäktige dnr 303-1279/2004.

⁹ Utveckla och förenkla det integrerade systemet för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet, ILS, kommunfullmäktige dnr 031-2153/2005

¹⁰ Stadens politiska organisation (SPO) — demokrati och ledarskap, Insatser för fördjupad demokrati, del 2, kommunfullmäktige 2005-01-24, dnr 021-4314/2003.

krävs att projekt och ordinarie verksamhet knyts samman genom gemensamma riktlinjer för hur staden ska arbeta långsiktigt med hållbar utveckling. Ovan nämnda policy för hållbar utveckling bör ge grundprinciper för inriktningen av stadens gemensamma arbete.

Stockholmare och andra lokala aktörer såsom forskare, näringsliv och ideella organisationer bör ges tillfälle till dialog och medverkan, både centralt i stadens arbete och i stadsdelsområdena. I budget för Stockholms stad 2006 anges att samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska utveckla nya arenor och skapa fora som ökar medborgarnas insyn i och möjlighet att delta i de politiska beslutsprocesserna. Vidare anges kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet 2006-2008 till att öka medborgarnas deltagande i hållbarhetsarbetet Agenda 21.

Underlag för prioriteringar

För att kunna definiera såväl relevanta som signifikanta mål och målgrupper för ett resurseffektivt arbete med hållbar utveckling i Stockholm krävs en förutsättningslös utredning av tillstånd och påverkan i Stockholm. Utredningen bör även identifiera vilka resurser, kompetenser och dialogmetoder som effektivast för arbetet framåt.

Miljöförvaltningen genomför under 2005 och första halvåret 2006 en miljö- och hälsoutredning som förutsättningslöst lyfter fram de viktigaste miljö- och hälsofrågorna som staden bör prioritera att arbeta med. Utredningen tar sin utgångspunkt i de nationella miljö kvalitetsmålen och i miljörelaterade nationella folkhälsomål. Metoder och resultat från miljö- och hälsoutredningen och motsvarande underlagsarbete för översiktsplan, folkhälsoprogram, Plan för jämlikhet, integration och mångfald samt Näringslivspolitiskt program för Stockholm bör tillsammans ge metoder för och underlag till att beskriva och göra prioriteringar för arbetet med hållbar utveckling i Stockholm; en hållbarhetsutredning. En hållbarhetsutredning ger både underlag för prioriteringar vid framtagning av nya styrdokument och underlag för att identifiera och synliggöra målkonflikter i nuvarande program.

Metodikerna kan även användas till den integrerade lägesbeskrivningen som arbetet med Ålborgåtagandena kräver.

En hållbarhetsutredning kräver en långtgående dialog och samverkan mellan stadens bolag och förvaltningar. Den är en viktig del av en samverkansprocess kring hållbarhetsfrågor som bör starta under 2006 och ledas av Stadsledningskontoret.

Genom undertecknande av Ålborgåtagandena har staden ett konkret och flexibelt verktyg för arbetet med hållbar utveckling. Åtagandena ger konkreta utgångspunkter för det lokala arbetet för hållbar utveckling ur ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt helhetsperspektiv och ger ett bra underlag för gemensamma prioriteringar. Enligt *Strategisk plan för Stockholm 2006-2008* har Stadsledningskontoret uppdraget att samordna stadens arbete med Ålborgåtagandena. Miljö- och hälsoskyddsnämnden bistår i arbetet på uppdrag av Stadsledningskontoret.

Uppföljning på stadsnivå

För ett långsiktigt arbete med hållbar utveckling i Stockholm krävs tydliga uppdrag i budget med möjlighet till uppföljning. Ett mindre antal återkommande nyckeltal bör tas fram som övergripande speglar stadens arbete med hållbar utveckling. Som ett komplement till detta bör de nyckeltal användas som kommunstyrelsen har i uppdrag att utveckla för att utvärdera stadens Agenda 21-arbete.¹¹ Miljöförvaltningen bistår med kompetens kring den ekologiska dimensionen.

De ovan nämnda Ålborgåtagandena är även ett underlag till en regelbunden uppföljning, som dessutom ska vara tillgänglig för invånarna.

¹¹ Nyckeltal för stadens integrerade lednings- och styrsystem, kommunfullmäktige 2005-09-19, dnr 119-3797/2004.

Mål för och uppföljning av det operativa arbetet

För att ge stadens arbete med hållbar utveckling enligt Agenda 21 samlad kraft bör framför allt stadsdelsnämnderna, där det operativa uppdraget ligger, formulera uppföljningsbara mål för arbetet. Dessa bör vara direkt kopplade till stadens budget och peka ut områden där staden genom insatser stödjer och stimulerar medverkan från invånarna och andra lokala aktörer. Uppföljning bör ske både av de insatser som staden gör och de resultat som dessa insatser ger.

Konkret underlag till målformuleringar finns för den ekologiska dimensionen i Stockholms miljöprogram, för den sociala dimensionen i det kommande folkhälsoprogrammet och i Plan för jämlikhet, integration och mångfald samt för den ekonomiska dimensionen i Näringslivspolitiskt program för Stockholm.

Mål i Stockholms miljöprogram

Stockholms miljöprogram har sex mål, tre av dessa har delmål som tydligt pekar ut invånare och andra lokala aktörer. Stadens verksamheter har här en roll i att stödja och stimulera invånare och lokala aktörer i arbetet med att nå miljömålen. Stockholms miljöprogram gäller till och med 2006, en revidering av målformuleringsunderlag för den ekologiska dimensionen krävs därför inför 2007.

Mål 1 Miljöeffektiva transporter.

Delmål 1.1 Andel invånare som reser med kollektivtrafik eller cyklar, ska öka.

Erfarenheter från arbetet inom detta områden kan hämtas från de insatser och projekt som flertalet stadsdelsnämnder deltar i under 2005: Säker och lekvänlig skolväg, Trafikantveckan och I stan utan min bil, Cykeldag för invånare, Lånecyklar för invånare, Cykelväganalys.

Mål 2 Säkra varor

Inget delmål pekar direkt ut invånare som genomförare men staden ska verka för att öka invånarnas kunskaper om miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel.

Erfarenheter från arbetet inom området kan hämtas från projekt Grönskande levande gårdar och närsamhällen.

Mål 3 Hållbar energianvändning

Delmål 3.4 Företag och hushåll ska miljöanpassa och minska sin energianvändning per invånare med fem procent.

Erfarenheter från arbetet inom detta områden kan hämtas från de insatser och projekt som flertalet stadsdelsnämnder deltar i under 2005: Energirådsgivningen, Välj själv!, Konsumera smartare och minska växthuseffekten, Energiutbildning för fastighetsägare, Stockholms stads miljödiplom för företag, Informationsblad till invånare.

Mål 4 Ekologisk planering och skötsel

Inget delmål pekar direkt ut invånare som genomförare men staden ska informera och uppmuntra allmänheten till att besöka och vistas i parker och naturområden.

Erfarenheter från arbetet inom området kan hämtas från de insatser och projekt som flertalet stadsdelsnämnder deltar i under 2005: Brukarmedverkan/Brukaravtal, Stadsdelsförnyelsen, Kul i naturen - för liten och stor i innerstan (2006).

Mål 5 Miljöeffektiv avfallshantering

Delmål 5.1 Hushåll och verksamheter ska erbjudas goda möjligheter att sortera ut farligt avfall. Miljö- och hälsofarliga ämnen från det farliga avfallet ska inte läcka ut i miljön.

Erfarenheter från arbetet inom detta områden kan hämtas från de insatser och projekt som flertalet stadsdelsnämnder deltar i under 2005: Sortera mera, Grönskande levande gårdar och närsamhällen, Informationsblad till invånare, Stadsdelsförnyelsen.

Mål 6 Sund inomhusmiljö

Inget delmål pekar direkt ut invånare som genomförare men staden ska verka för att hushållens kunskaper om riskfaktorer i inomhusmiljön ökar.

Mål i det kommande folkhälsoprogrammet

I förarbetet till Stockholms folkhälsoprogram anges Stockholms elva folkhälsomål. Samtliga målförslag får anses rikta sig till invånare och lokala aktörer.

1. Delaktighet och inflytande i samhället
2. Ekonomisk och social trygghet
3. Trygga och goda uppväxtvillkor
4. Ökad hälsa i arbetslivet
5. Sunda och säkra miljöer och produkter
6. En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård
7. Gott skydd mot smittspridning
8. Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa
9. Ökad fysisk aktivitet
10. Goda matvanor och säkra livsmedel
11. Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och doping samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande

Mål i Plan för jämlikhet, integration och mångfald

Planen formulerar tre övergripande mål för stadens verksamheter att aktivt medverka till. Den ska vara ett stöd för nämnder och styrelser i deras planering av insatser för hur den egna verksamheten ska bidra till att målen uppnås. Planen omfattar alla verksamheter i staden. Den ska vara en grund för insatser av alla medarbetare — för alla invånare.

De tre målen

- Skapa förutsättningar för ökad hållbar tillväxt och ekonomisk utveckling i hela staden genom insatser som rör boende och bostadsförsörjning, nya arbetsplatser och goda näringslivsvillkor samt fysisk och elektronisk infrastruktur.
- Minska skillnaderna mellan olika delar av staden avseende sysselsättnings- och utbildningsnivåer, hälsa, trygghet och trivsel samt tillgång till service, kultur och fritidsaktiviteter.
- Synliggöra, motverka och bryta fördomar, rasism och diskriminerande strukturer.

Mål i Näringslivspolitiskt program för Stockholm

Målen i Näringslivspolitiskt program för Stockholm har fokus på stadens egna insatser. De kan dock användas som underlag för att sätta mål för att skapa möjlighet och stöd för invånarens och företags medverkan.

Målen berör

- 1 service,
- 2 infrastruktur
 - 2.1 transportsystem,
 - 2.2 informationsteknik,

- 2.3 utbildning och forskning,
- 2.4 bostäder och god livsmiljö,
- 3 nätverk
- 4 marknadsföring

Uppföljning av det operativa arbetet

De mål som formuleras utifrån ovanstående och riktar sig mot invånare och andra lokala aktörer bör vara möjliga att följa upp. En gemensam uppföljning med utgångspunkt i de ovan nämnda programmen ger även möjlighet till att sammanhållet redovisa stadens arbete.

I Stockholms stads budget för 2006 anges att kommunfullmäktiges mål för stadsdelsnämndernas Agenda 21-arbete är att öka invånarnas deltagande i hållbarhetsarbetet. Samtidigt ska samtliga nämnder enligt budget 2006 utveckla nya arenor och skapa fora som ökar medborgarnas insyn i och möjlighet att delta i de politiska beslutsprocesserna.

Att följa upp hur aktiviteter i det lokala Agenda 21-arbetet påverkar invånarnas beteende och agerande är svårt och kostsamt. Nedan anges möjliga metoder för uppföljning av den ekologiska dimensionen med avseende dels på stadens insatser och dels på invånarnas insatser. Miljö- och hälsoskyddsnämnden ska enligt budget 2006 utveckla och stödja stadsdelsnämndernas arbete med miljödelen av Agenda 21. Kompetens för motsvarande formuleringar för den sociala respektive ekonomiska dimensionen finns på andra nämnder än miljö- och hälsoskyddsnämnden.

För att följa upp stadens lokala insatser inom den ekologiska dimensionen föreslås att följande redovisas i verksamhetsberättelsen för 2006:

- a) antal aktiviteter eller projekt relaterade till Stockholms miljöprogram som stadsdelsförvaltningen genomför eller deltar i
- b) antal invånare (och företag) som deltar i dessa aktiviteter. Detta fångar de mest engagerade invånarna.
- c) antal riktade informationsinsatser till invånare som syftar till att öka deras bidrag till att målen i Miljöprogrammet uppnås tillsammans med en uppskattning av hur många invånare respektive informationsinsats nått.

För att följa upp invånarnas insyn i och möjlighet att delta i de politiska beslutsprocesserna lokalt kan redovisning ske av antal invånare som deltar på följande arenor:

- medborgarråd, ungdomsråd, pensionärråd, anhörigråd, brukarråd etc.
- öppna möten och temamöten
- lokala samråd i planprocessen
- referensgrupper
- föräldraråd
- elevråd

För att följa upp invånarnas direkta insats för att nå miljömålen bör de nyckeltal som finns i Stockholms miljöprogram användas. 14 nyckeltal följer upp stockholmarnas miljöinsatser och miljöpåverkan. Miljöförvaltningen ansvarar för uppföljningen av Stockholms miljöprogram, vilket redovisas på Miljöbarometern.

Metoder för arbetet

Kunskapsförmedling

Kunskap är en förutsättning för utveckling. Med god tillgång till kunskap möjliggörs medverkan från invånare och lokala aktörer. Följande verktyg kan bidra till kunskapsförmedling.

Miljöbarometern redovisar på Internet uppföljning av Stockholms miljöprogram, miljötillståndet i staden, *Stockholmarnas indikatorer för hållbar utveckling* (fakta och dialog kring frågor där stockholmarna har rådighet), *Nordens större städers miljöindikatorer* samt *Sveriges Ekokommunernas gröna nyckeltal*. Miljöbarometern bör utvecklas till en hållbarhetsbarometer där stadens arbete med hållbar utveckling i Stockholm, inklusive Ålborgåtagandena, redovisas. Miljöförvaltningen samordnar och utvecklar Miljöbarometern till en hållbarhetsbarometer.

Energirådgivningen ger invånare, organisationer och mindre företag kostnadsfri och opartisk rådgivning med målet att minska energianvändningen och miljöbelastningen genom energi-effektivisering och en ökad användning av förnyelsebar energi.

Medborgarenkäten är en återkommande och omfattande undersökning om stockholmarnas syn på sin livsmiljö, attityder till och kunskap om miljön, samt engagemang och livsstil. Den ger kunskap om invånarnas påverkan och bidrag till arbetet med hållbar utveckling, samt gör det möjligt att följa utvecklingen både lokalt i stadsdelsområdena och för hela staden över tid. För förankring och finansiering bör kommande medborgarenkäter genomföras i samverkan mellan berörda nämnder och styrelser. Miljöförvaltningen samordnar och genomför kommande medborgarenkäter.

Miljöcentrum för företag ger kunskapsstöd till små- och medelstora företag till att utveckla förebyggande och systematiskt miljöarbete, bl.a. genom miljödiplom och kurser.

Dialog och samverkan

En annan förutsättning för arbetet med hållbar utveckling enligt Agenda 21 är dialog och samverkan med invånare och andra lokala aktörer. För att bygga ett hållbart samhälle måste alla ha möjlighet att vara delaktiga.

Staden har bred erfarenhet av samverkan med stockholmare och andra lokala aktörer. Erfarenheterna är goda vad gäller metoder som främjar delaktighet och dialog. Erfarenheterna i staden bör samlas och utvärderas vad gäller användbarhet inom arbetet med Vision Stockholm och andra styrdokument i nämnder och bolag.

I *Handledning för lokal samverkan kring vatten*¹² beskrivs hur aktörssamverkan kring en sjö (Trekanten) kan gå till. Handledningen beskriver olika faser i en samverkansprocess och arbetssättet är användbart vid andra typer av samverkansprocesser för att nå ett uthålligt samhälle.

En viktig plats för dialog om hållbar utveckling mellan stadens verksamheter är stadens Agenda 21-nätverk.

Goda exempel

En tredje förutsättning för arbetet med hållbar utveckling är att ta tillvara goda exempel från stora och små insatser. Goda exempel tar tillvara erfarenheter och är en viktig del för att kunna prioritera och genomföra effektiva åtgärder. En kortfattad beskrivning över utvecklingen av stadens arbete med hållbar utveckling enligt Agenda 21 finns i dokumentet *Från Rio 1992 till Stockholm 2005*. En kompletterande beskrivning av goda exempel inom arbetet med hållbar utveckling i Stockholm kommer att i läggas fram under våren 2006 av Miljöförvaltningen som en del av uppdraget att ta fram en handledning med arbetsmetoder som främjar dialog, delaktighet och miljökommunikation med stadens invånare och lokala aktörer.¹³

¹² Miljöförvaltningen i Stockholm oktober 2005.

¹³ Samordning av Stockholms Agenda 21-arbete, miljö och hälsoskyddsnämnden dnr 2004-000562-205.

Kommunikation av inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling i Stockholms stad

Enligt Strategisk plan för Stockholm 2006-2008 ska samtliga nämnder och bolag informeras om Agenda 21-arbetet i staden samt de nationella och internationella målen för detta arbete.

Målet med Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 är att staden vid utgången av 2006 ska ha en tydlig inriktning och definierade metoder för arbetet med hållbar utveckling. Steget därefter är att ta fram en policy för hållbar utveckling i Stockholm och att fortsätta konkretisera stadens arbete med hållbar utveckling. För att åstadkomma detta krävs att stadens verksamheter tydligt involveras genom en direkt kommunikation av strategins syfte och innehåll. Detta stämmer väl med kommunstyrelsens uppdrag att samordna miljöprogrammet, andra program och infrastruktursatsningar samt uppdraget att följa upp stadens Agenda 21-arbete.

Resurser för 2006

Strategi för Agenda 21-arbetet i Stockholms stad 2006 fokuserar på inriktning och metoder för arbetet med hållbar utveckling. De insatser som krävs av stadens nämnder och styrelser för att etablera och följa strategin bedöms inte vara kostnadsdrivande och faller inom ramen för de relaterade uppdrag som definieras för respektive verksamhet i budgeten 2006.

2005-09-06

Från Rio 1992 till Stockholm 2005

Riokonferensen 1992

Vid Förenta Nationernas konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992 antogs bland annat handlingsprogrammet *Agenda 21* som beskriver arbetet med hållbar utveckling under det 21:a århundradet.

Vid konferensen antogs även *Riodeklarationen* om miljö och utveckling som anger de principer som genomförandet av Agenda 21 ska bygga på, däribland *Försiktighetsprincipen* och *Substitutionsprincipen*. Enligt Agenda 21 pekas flera ansvariga för arbetet med hållbar utveckling ut. Vad gäller att utveckla lokala Agenda 21 ligger ansvaret på kommunerna, som ska göra detta tillsammans med lokala aktörer. Regeringen, industrin med flera har stora egna ansvarsområden. Lokala handlingsprogram som leder till en hållbar utveckling skulle tas fram i landets alla kommuner.

Begreppet "hållbar utveckling" definieras i Brundtlandkommissionens rapport *Vår gemensamma framtid* från 1987 som "...en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra förutsättningarna för kommande generationer att tillfredsställa sina behov". Agenda 21 omfattar alla samhällssektorer och innefattar ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter.

Under 1993 sände Miljö- och naturresursdepartementet ut Riodeklarationen, Agenda 21 och skogsprinciperna på remiss till myndigheter, organisationer och ett femtiotal av landets kommuner, däribland Stockholm. Avsikten var att få till stånd ett brett samråd som underlag för förslag till åtgärder i Sverige och från svensk sida på det internationella planet. Riksdagens mål var att lokala Agenda 21-planer skulle finnas i landets kommuner senast 1996.

Agenda 21-arbetet inleds i Stockholm

Under 1993 hade Miljöförvaltningen inlett arbetet med ett nytt miljöprogram för Stockholm som skulle omfatta perioden 1995-2000. Enligt beslut i kommunstyrelsen skulle detta arbete integreras med framtagandet av en lokal Agenda 21 för Stockholm. Målet var att det nya miljöprogrammet skulle få en bred förankring bland stadens invånare. Miljöförvaltningen hade också startat projektet *Leva miljövänligt i Stockholm* 1993. Projektet fokuserade på vad individen själv kunde göra i vardagen för att minska den egna miljöbelastningen.

I december 1993 tog Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslut om inriktningen på Agenda 21-arbetet i Stockholms stad. Miljöförvaltningens plan för arbetet godkändes vilket innebar en satsning på information och samråd riktad till stadens medborgare, organisationer och företag.

Kommunstyrelsen gav Miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att bilda en kommunal Agenda 21-grupp med representanter från förvaltningar och bolag i staden. Denna grupp skulle få i uppdrag att samordna och planera aktiviteter med anknytning till en lokal Agenda 21 för Stockholms stad med koppling till det nya miljöprogrammet som var under framtagande. En referensgrupp med personer från viktiga lokala organisationer skulle också bildas.

Program för stadens arbete med Agenda 21

1994 inleddes Stockholms stads arbete med Agenda 21 på allvar. En samordnare för stadens Agenda 21-arbete utsågs och placerades på Miljöförvaltningen. Den kommunala Agenda 21-gruppen tillsattes, bestående av förvaltnings- och bolagschefer från Miljöförvaltningen, dåvarande Finanskontoret, dåvarande Gatu- och fastighetskontoret, dåvarande Skolförvaltningen, Stadsbyggnadskontoret, dåvarande Stockholm Energi AB, Stockholm Vatten AB och dåvarande avfallsbolaget SKAFAB.

Gruppen fungerade som styrgrupp för arbetet och tog fram ett förslag till *Program för arbetet med en lokal Agenda 21 för Stockholm* som presenterades i december 1994. En viktig uppgift för gruppen var att hitta former för samarbete mellan stadens egna verksamheter och organisationer, företag och enskilda. Inledningsvis genomfördes en informationssatsning för att göra Agenda 21-begreppet känt och för att skapa förutsättningar för engagemang och delaktighet i arbetet lokalt. För att bygga breda kontakter med lokala aktörer bildades en referensgrupp med representanter från företag, organisationer och forskning.

Enligt programmet såg staden som sin främsta uppgift att "vara initiativtagare och pådrivare och ett stöd i det arbete som ska ske i organisationer, skolor, daghem, företag m.fl. Stadens uppgift är att lyhört lyssna på förslag, göra avvägningar och lägga fast en struktur som gör att förändringsprocessen kan löpa obehindrat". Agenda 21 skulle ej ersätta befintliga specialinriktade handlingsprogram som exempelvis miljöprogram, energiplan eller avfallsplan. I programmet slogs målen för Stockholms Agenda 21-arbete fast. Ett av målen var att 1996 presentera en handlingsplan för det fortsatta arbetet för en långsiktigt hållbar utveckling i staden.

Under 1995 godkände kommunstyrelsen ett ramprogram för arbetet med en lokal Agenda 21 som hade utarbetats av Miljöförvaltningen. Ett särskilt projektsekretariat, *Agenda 21-kansliet*, inrättades på Miljöförvaltningen för att samordna arbetet. Kommunstyrelsens årliga dygnskonferens hade i februari 1995 tema Agenda 21 och miljö.

1996 undertecknade Stockholm *Ålborg-deklarationen*. Enligt deklarationen förbinder sig undertecknande städer att påbörja sitt Agenda 21-arbete, att utarbeta en lokal handlingsplan för en hållbar stadsutveckling och deltagande i *Sustainable Cities & Towns Campaign*.

Kommunstyrelsens miljö- och kretsloppsråd

1995 fattade kommunstyrelsen också beslut om inrättandet av en särskild miljö- och kretsloppsberedning med representanter från samtliga partier i kommunfullmäktige.

Till beredningen adjungerades berörda tjänstemän. Beredningens uppgift var att följa arbetet med Agenda 21 och kretsloppsanpassning i staden.

Beredningen bytte under 1996 namn till *kommunstyrelsens miljö- och kretsloppsråd*, samtidigt som rådets uppgifter förtydligades: "Miljö- och kretsloppsrådets viktigaste uppgifter är att stimulera och följa stadens miljöarbete, bredda beslutsunderlaget och tydliggöra miljö- och kretsloppsfrågorna. Rådet ska utgöra en kontaktlänk till forskning vid universitet och högskolor..." (utdrag ur beslut i KS 1996-09-25). I beslutet betonades att miljö- och kretsloppsrådet hade en rådgivande status i förhållande till staden. Den formella beredningen av ärenden skedde i berörda nämnder och styrelser. Till rådet knöts en tjänst som miljösekreterare med placering vid stadsledningskontorets enhet för miljö- och kretsloppsfrågor.

Miljö- och kretsloppsrådet hade sitt första sammanträde februari 1997. Fokus för rådet låg på erfarenhetsutbyte och kunskapsspridning mellan politiker, stadens förvaltningar och bolag samt externa verksamheter. Rådet tog initiativ till konferenser, seminarier och hearings liksom publicerade 1998 skriften *Goda miljöexempel* om miljöarbetet i Stockholm, såväl internt inom staden som externt bland företag och organisationer.

Under 1998 fördes en diskussion i rådet om dess framtida roll och att fokus borde ligga mer på övergripande frågor, framtidsfrågor. Flera ledamöter ansåg att rådets arbete behövde bli mer övergripande och visionärt. En orsak till rådets oklara roll ansågs vara att Stadsledningskontorets miljöstrategiska enhet delvis hade samma roll som rådet. Det diskuterades om rådet skulle få en mer formell status som beredningsorgan till kommunstyrelsen (protokoll sammanträde 1/1998). Efter valet 1998 återbildades inte miljö- och kretsloppsrådet.

Agenda 21-kansliets verksamhet

Agenda 21-kansliet vid Miljöförvaltningen var verksamt under åren 1995-2000. Fokus låg inledningsvis på att göra Agenda 21-begreppet känt bland stadens invånare, dels genom olika utåtriktade aktiviteter med miljöprägel, dels genom aktiviteter genomförda inom de organisationer som var delaktiga i referensgruppen. Kansliet hade 1995 en budget på 10 Mkr vilket bl.a. medgav en omfattande marknadsföringskampanj i form av affischering i tunnelbanan m.m. Uppmärksammade aktiviteter var bland annat Kungsgatans miljödag 1996 då gatan fylldes med en rad aktiviteter, samt deltagandet i Stockholms miljödag under Vattenfestivalen.

Genom en Miljöfond gavs möjligheter 1997-1999 till att ge bidrag till ideella organisationers och lokala föreningars miljöprojekt. Agenda 21-kansliet stöttade också lokala miljöprojekt i stadsdelarna, exempelvis Kristinebergs ekostadsdelsförening, Naturens Hus på Norra Djurgården, Brommaplans företagarförening och kvarteret Pyramiden på Södermalm.

1997 tilldelades Stockholm *European Sustainable City Award* bland annat beroende på det ambitiösa Agenda 21-arbetet i staden.

Åren 1999 och 2000 valdes Stockholm till ordförande i organisationen *Eurocities* miljökommitté. Miljöborgarrådet deltog som ordförande. Agenda 21-kansliet var sekretariat.

Agenda 21-kansliet drev även vissa egna projekt, mycket genomfördes dock i ordinarie organisation inom förvaltningar och bolag med stöd ur den budget för Agenda 21 som fanns inom Miljö- och hälsoskydds nämndens budget. Exempel på aktiviteter är *Butik 21* - miljödiplomering av livsmedelsbutiker (som senare fortsatte i Naturskyddsföreningens regi som Bra miljöval-butik), kartläggning av livsmedelstransporternas miljöpåverkan, personlig *Miljöprofil* på webben, miljöinformation på bibliotek, miljöarbete på daghem, skolor och parklekar, Gröna jobb – arbetsmarknadsprojekt, miljökriterier vid upphandling m.m.

Två aktiviteter var starkt inriktade på att åstadkomma ett förändrat sätt att se på miljö- och demokratifrågorna. Det var dels diskussionsserien *Tankar i Kollision* med forskare och vetenskapsmän från helt olika verksamhetsfält, dels *Agenda 21 Universitetet*, vilket utvecklades inom ramen för det nära och långvariga samarbetet med KTH.

Från och med 1996 kom arbetet gradvis att alltmer inriktas på att utveckla indikatorer för hållbar utveckling i Stockholm i samarbete med forskare, miljöorganisationer och representanter för näringslivet. Ett omfattande arbete genomfördes i form av en omvärldsanalys av liknande indikatormodeller från andra delar i världen. Detta skedde i nära samarbete med KTH. 1996 och 1997 delades det ut folder till stadens invånare med uppmaning att ange vilka frågor som var viktiga för en bättre miljö och en hållbar utveckling.

Över 10 000 förslag kom in vilka sedan bearbetades till fem huvudområden, vilka kom att ligga till grund för det fortsatta indikatorarbetet:

- Hur ska vi få en tryggare stad?
- Hur kan man minska miljöbelastningen från vårt resande?
- Hur kan vi leva mer resurssnålt i Stockholm?
- Hur kan vi värna om naturen i Stockholm?
- Hur kan stockholmarna få mer inflytande över sin stad?

Förslagen vidareutvecklades genom rundabordssamtal och workshops till en bruttolista som stadens invånare uppmanades att välja bland. Återigen genomfördes en stor informationsinsats med hjälp av en folder som distribuerades ut till stadens invånare. Responsen var även denna gång god vilket gav ett bra underlag för arbetet med urval och formulering av indikatorerna. Arbetet fortsatte med att precisera och utveckla verktyg för att mäta och kommunicera indikatorerna i samverkan med experter från såväl Stockholms stad som externt. Indikatorprojektet har redovisats utförligt i flera tjänsteutlåtanden till Miljö- och hälsoskydds nämnden.

1999 beslutade kommunstyrelsen att stadens Agenda 21-arbete skulle övergå från projektform till ordinarie verksamhet vid utgången av 2000. Stadens förvaltningar och bolag fick därigenom ett ansvar för Agenda 21-arbetet. Under Agenda 21-kansliets sista år utgjordes arbetet till stor del av att avsluta pågående projekt och gradvis överföra ansvaret lokalt till stadsdelsförvaltningarna. År 2000 utvecklades kansliet och arbetet med indikatorerna och Miljöprofilen överfördes till Miljöförvaltningens ordinarie verksamhet.

Det lokala Agenda 21-arbetet i stadsdelarna inleds

Efter valet 1994 fattades ett beslut om att införa stadsdelsnämnder i Stockholm. Stadsdelsförvaltningsreformen skulle vara genomförd till den 1 januari 1997. Redan några år innan utsågs tre "pilotstadsdelar" för att testa organisation och arbetssätt: Skarpnäck, Aspudden och Rinkeby. Dessa tre stadsdelsförvaltningar kom därmed att bli de första som arbetade med Agenda 21 på lokal nivå. Även i dåvarande Kista socialdistrikt startades ett Agenda 21-projekt med inriktning på främst förskoleverksamhet. Dessa stadsdelar var också de första som hade lokala Agenda 21-samordnare.

Det lokala Agenda 21-arbetet i Stockholm som fick störst omfattning under de första åren var *Miljöligan i Skarpnäck*. Projektet uppstod som ett av delprojekten i Miljöförvaltningens projekt *Leva miljövänligt i Stockholm 1993*. Miljöligans verksamhet pågick åren 1994-1999 och innefattade en mängd olika delprojekt, till exempel återbrukscenter, Ekoteam, kompostutbildningar, miljöcafé, olika källsorterings- och avfallsprojekt, mobil hämtning av miljöfarligt avfall, miljödiplomer av livsmedelbutiker, företagsprojekt, biologisk mångfald m.m.

Ur återbrukscentret uppstod företaget *Redesign* som specialiserade sig på återbruk. Miljöligan var mycket framgångsrika i arbetet med att skaffa sig extern finansiering vilket medförde att sju mest sex personer var anställda som projektledare för olika delprojekt. Miljöligan tog också aktiv del i diskussionen om Skarpnäcks framtid och medverkade i planeringsarbetet i stadsdelen. En framträdande del av arbetet var inriktningen på barn och ungdomar bl.a. i form av medverkan i föreningen Globträdet projekt *Framtidsskeppet*. I mars 1999 avvecklades Miljöligan formellt som projekt, därefter fanns en tjänst kvar som Agenda 21-samordnare för Skarpnäcks stadsdelsförvaltning.

När stadsdelsnämnderna infördes 1997 var staden indelad i 24 stadsdelar som 1999 reducerades till nuvarande 18. En av uppgifterna för stadsdelsnämnderna var att arbeta med Agenda 21 i stadsdelen. Lokala Agenda 21/miljösamordnare rekryterades gradvis och 1998 hade i stort sett alla stadsdelsförvaltningar anställt en samordnare. Arbetsuppgifterna innefattade både att samordna förvaltningens interna miljöarbete men också att bedriva ett utåtriktat Agenda 21-arbete.

1997 tog kommunfullmäktige beslut om att staden skulle införa ett miljöledningssystem (MLS) inom samtliga verksamheter. Målet var att samtliga kommunala verksamheter skulle miljöcertifieras enligt en anpassad variant av ISO 14001 kallad "Stockholmsmodellen", som utvecklades i samarbete med konsultföretaget Det Norske Veritas. Detta var ett omfattande arbete vilket medförde att vissa stadsdelar koncentrerade miljöarbetet på miljöledning medan andra valde att fokusera på Agenda 21.

Under första halvåret 1997 genomförde Agenda 21-kansliet en utbildningsinsats för stadsdelarnas Agenda 21/miljösamordnare i samarbete med KTH. Avsikten var att lägga grunden till en samsyn kring Agenda 21 och behovet av samarbete för att åstadkomma förändring. Kursen hölls på Naturens Hus och innehöll även en del studiebesök. Utbildningen ledde till att samarbetet mellan samordnarna fick fastare

former och i att stadens *Agenda 21-nätverk* bildades. Detta nätverk har varit av stor betydelse för Agenda 21-arbetet i staden och är fortfarande aktivt. Agenda 21-nätverket har varit öppet för alla förvaltningar men har i praktiken kommit att omfatta stadsdelsförvaltningarna och Miljöförvaltningen.

Nätverkets främsta syfte är att främja samarbetet i staden kring Agenda 21 och internt miljöarbete och att driva gemensamma förvaltningsövergripande projekt. Nätverket har organiserat sig i arbetsgrupper som hanterar olika frågor, en viktig del har varit att utse stadsdelsförvaltningsrepresentanter att ingå i ett förvaltningsövergripande arbete drivet av centrala förvaltningar i staden. Exempel på sådana uppgifter har varit att delta i framtagandet av miljöprogram, avfallsplan, vattenprogram, dagvattenstrategi m.m. för staden. Ett flertal planeringskonferenser och workshops har också arrangerats kring olika teman, exempelvis visionsarbete.

Inom Agenda 21-nätverket har det också bildats geografiskt indelade undergrupper, bland de första var *Agenda 21 på Södermalm och Gamla stan* som åren 1997-98 drev ett visionsprojekt kring hur de som bor och jobbar i stadsdelarna skulle vilja att deras stad såg ut 2030. Arbetet bedrevs i form av seminarier och visionsverkstäder och utmynnade i en utställning kallad *Framtidens stad – är den din?* Även i andra stadsdelar hölls seminarier på olika teman för att fånga upp vilka frågor som engagerade medborgarna, exempelvis Kungsholmen och Östermalm. Detta ledde så småningom fram till att de fem innerstadsdelarna började samarbeta alltmer under benämningen *Agenda 21 Innerstaden*.

En gemensam erfarenhet hos stadsdelarnas Agenda 21-samordnare var att denna typ av projekt var mycket arbetsintensiva och i princip krävde extra resurser om man skulle nå ut ordentligt. Därför kom beskedet 1998 att Stockholms stad tilldelats statliga medel för ett lokalt investeringsprogram för lokal hållbarhet, s.k. LIP-medel, att få stor betydelse för det fortsatta Agenda 21-arbetet på stadsdelsnivå.

Stockholms LIP-program med avseende på Agenda 21

Stockholms stads LIP-program beviljades 416 miljoner kronor från staten under perioden 1998 - 2004. Stadens egen motfinansiering var omfattande och totalt sett tillfördes 3,6 miljarder kronor till miljösektorn i Stockholm under perioden. Tyngdpunkten låg på miljöteknik och resurseffektivisering, men en särskild pott hade avsatts för ospecificerade Agenda 21-inriktade folkbildningsprojekt, senare benämnda miljöinformationsprojekt.

Stockholms stadsdelsförvaltningar kunde söka pengar ur denna pott som administrerades av stadsledningskontorets LIP-kansli. Denna konstruktion var unik för den första omgången LIP-projekt och var inte möjlig för senare LIP-ansökningar, då informationsprojekten skulle vara definierade från början och ha en tydlig koppling till miljöinvesteringsprojekten. I Stockholms fall kunde LIP-kansliet bevilja medel för informationsprojekt utan koppling till investeringsprojekten, vilket sannolikt var av stor betydelse för Agenda 21-arbetet.

Finansieringen av informationsprojekten innebar att staten stod för 50 %, Stockholms stad centralt för 25 % och stadsdelsförvaltningarna för resterande 25 % av budgeten. Som egenfinansiering räknades utöver egna medel även egen arbetstid för

medverkande aktörer, vilket var den dominerande bidragsposten för stadsdelsförvaltningarna.

De flesta av Stockholms stadsdelsförvaltningar utnyttjade möjligheten till LIP-finansiering av olika utåtriktade projekt, varav en del drevs i samarbete mellan flera stadsdelsförvaltningar.

Exempel på LIP-projekt som drevs av stadsdelsförvaltningarna:

- *Hållbar livsmiljö i Farsta*, Farsta sdf
- *Naturskola i Farsta*, Farsta sdf
- *Grönskande levande gårdar och Hållbar livsmiljö i innerstan*, Agenda 21 Innerstaden (Kungsholmen, Norrmalm, Östermalm, Maria-Gamla stan och Katarina-Sofia sdf)
- *Företagens miljösjatsning*, Hägersten och Älvsjö sdf
- *Hållbart och levande Hjorthagen*, Östermalms sdf
- *Miljöundervisning på Skansen*, Stockholms stadsdelsförvaltningar genom Kungsholmens sdf
- *10 % ekologisk mat*, Östermalms sdf
- *Bondens egen marknad*, Katarina-Sofia sdf
- *Kolonikultur*, Skarpnäck sdf
- *Ekologisk parklek i Skarpaby*, Skarpnäck sdf
- *Ett hållbart Skärholmen – Vision Skärholmen*, Skärholmen sdf
- *Kretsloppsteam i Skärholmen*, Skärholmen sdf
- *Fastighetsnära källsortering i Liljeholmen*, Liljeholmen sdf
- *Kretsloppsprojekt i Rinkeby*, Rinkeby sdf

En fullständig förteckning över alla LIP-projekt som genomfördes på stadsdelsnivå finns på www.stockholm.se/lip där samtliga slutrapporter från projekten kan laddas ner som pdf-filer. Erfarenheterna sammanställdes av stadens LIP-kansli i en 24-sidig skrift med titeln *Att driva gröna projekt*, som också kan laddas ner från webbadressen ovan.

Det första LIP-projektet på stadsdelsnivå startades hösten 1998. Under 1999 och 2000 pågick ett stort antal projekt parallellt i stadsdelarna. Samtliga projekt var avslutade vid 2001 års utgång. Under dessa år fick Agenda 21-arbetet i staden ett rejält uppsving genom att projekten disponerade mycket resurser för utåtriktat miljö- och hållbarhetsarbete. Vissa projekt fick stor uppmärksamhet i media och bland allmänheten.

När det gäller utvärdering av informationsprojektens resultat har det visat sig vara betydligt svårare jämfört med miljöteknikprojekt där det är lättare att mäta kvantitativa effekter. Genom enkätundersökningar före och efter projektets genomförande kunde exempelvis Grönskande levande gårdar visa på vissa beteendeförändringar bland boende på ett urval av de totalt ca 60 deltagande gårdsprojekten. Det hade naturligtvis varit mycket intressant att komma tillbaka några år senare och ställa samma frågor, något som tyvärr inte har varit möjligt eftersom projektmedlen var slut och alternativa

finansieringsmöjligheter saknas. Det medför att kunskaper i stort sett saknas om de bestående effekterna av projekten. Det kan också vara så att det tar längre tid för beteendeförändringarna att få genomslag, vilket en utvärdering i anslutning till projektavslut missar.

Ett flertal LIP-projekt har efter projekttidens slut övergått i ordinarie verksamhet. Eftersom de ordinarie resurserna för stadsdelarnas Agenda 21-arbete är betydligt mindre jämfört med LIP-projekten har arbetet fått anpassas därefter. Ett projekt som fått relativt stora spridningseffekter är det nuvarande projektet Grönskande levande gårdar och närsamhällen där ett flertal av Stockholms ytterstadsdelar nu ingår liksom Huddinge kommun (www.stockholm.se/agenda21/innerstaden).

Företagens miljösjönsning har övergått till att bli en ordinarie verksamhet inom staden, nu under namnet *Stockholms stads miljöcentrum för företag*, som miljödiplomerar små och medelstora företag. Bondens egen marknad har från pilotprojektet på Katarina Bangata spridit sig till 12 andra svenska städer från Malmö i söder till Umeå i norr. Ur projektet Hållbar livsmiljö i innerstan, som bland annat omfattade bilpooler, uppstod ett nytt projektet kring resor och transporter kallat *Samverkan för hållbart resande*. Detta projekt har gradvis vuxit till att få en regional omfattning. Idag deltar ett tiotal av länets kommuner i samarbetet tillsammans med Vägverket, Länsstyrelsen och Stockholms trafikkontor.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Agenda 21-arbetet på stadsdelsnivå har varit omfattande, men att intensiteten har varierat beroende på resurstillgången. Perioder med mycket extra resurser, såsom under LIP-tiden, har varvats med perioder då verksamheten helt har bedrivits med ordinarie anslag. Det har också varit stora geografiska skillnader mellan olika stadsdelsförvaltningar. Vissa har genomgående haft en hög ambitionsnivå och medverkat i eller själva drivit ett flertal projekt med olika samarbetspartners. Andra stadsdelsförvaltningar har främst prioriterat det interna miljöarbetet med miljöledning, senare inom ramen för det integrerade lednings-systemet (ILS). Det har ofta medfört att ambitionerna med Agenda 21 har tonats ned. Ett fåtal stadsdelsförvaltningar har utmärkt sig genom att under långa perioder helt sakna en tjänst som Agenda 21/miljösamordnare vilket givetvis medfört ambitioner därefter. Ofta har detta dock varit resultatet av kraftiga besparingskrav som påverkat även andra verksamhetsområden negativt. Från 2004 har stadens inriktning varit att Agenda 21-arbetet ska stärkas vilket medfört att det i de flesta stadsdelar åter finns motsvarande en heltidstjänst för Agenda 21 och internt miljöarbete.

Miljöförvaltningens uppdrag att samordna stadens Agenda 21-arbete

Efter avvecklingen av Agenda 21-kansliet år 2000 inriktades arbetet på Miljöförvaltningen främst till att utveckla *Stockholmarnas indikatorer för hållbar utveckling* vilket beskrivits ovan. Beslut togs av Miljö- och hälsoskyddsnämnden 2004-11-23 om de om de nuvarande 13 indikatorerna (dnr 2004-002451-205). Arbetet med indikatorerna bidrog till att få ett medborgarperspektiv på Stockholms miljöprogram. En medborgarenkät togs fram 2002 för att följa upp indikatorerna och nyckeltal i Stockholms miljöprogram. Arbetet med en webb-baserad miljöbarometer påbörjades tillsammans med Stockholms miljöprogram. Stockholms stad deltog genom Miljöförvaltningen i framtagandet och redovisning av *Towards Local Sustainability - European Common Indicators*, ett europeiskt projekt för

kunskapsutbyte mellan städer och kommuner utifrån arbete med gemensamma indikatorer för hållbar utveckling. Initiativet kom år 2000 från EU-kommissionens generaldirektorat för miljö. Ett samarbete påbörjades också 2001 med Nordens större städer om miljöindikatorer.

År 2003 fick Miljöförvaltningen återigen ansvaret av kommunfullmäktige att samordna stadens Agenda 21-arbete genom att en ny tjänst som Agenda 21-samordnare inrättades. Huvuduppgifterna är att främja kunskaps- och erfarenhetsöverföring samt kontakter mellan stadens förvaltningar och bolag och att vara en nationell och internationell kontaktpunkt. Miljöförvaltningen ska stödja stadens Agenda 21-nätverk. Arbetsområdet innefattar även att organisera stadens energirådgivning vilken finansieras med statliga bidrag från Energimyndigheten. Samverkan och erfarenhetsutbyte sker också genom ett storstadssamarbete med Göteborg och Malmö samt inom föreningen Sveriges ekokommuner.

Agenda 21-arbetet i Stockholm 2005

En rad verksamheter och projekt lyfter idag i sitt arbete fram dialog och samverkan kring hållbarhetsfrågor, en grundsten i Agenda 21-uppdraget. Mångfalden är stor vad gäller insatser inom de tre dimensionerna av hållbar utveckling; ekologisk hållbarhet, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet. Att beskriva helhetsbilden är en omfattande uppgift. Tydligast sammanhållet och beskrivet är arbetet med den ekologiska dimensionen. Även där är mångfalden stor och omfattar såväl rena miljöprojekt som park- och markarbete och pedagogiskt arbete. Arbetet tillförs idag medel från framför allt från Miljömiljarden, för att minska stadens "miljöskuld" och det statliga Klimatinvesteringsprogrammet (Klimp). Projekt med ekonomiskt stöd från Miljömiljarden och KLIMP har i huvudsak påbörjats under 2005.

Några framgångsrika arbeten som pågår idag kan ge en bild av stadens insatser. En kompletterande beskrivning av goda exempel inom arbetet med hållbar utveckling i Stockholm kommer att presenteras i februari 2006.

Verksamheter och projekt i staden

Grönskande levande gårdar och närsamhällen arbetar i dialog med boende, verksamheter och fastighetsägare för en hållbar utveckling på gårdsnivå. Genom att arbeta med kunskap, visioner och handgripliga råd inspireras och engageras de medverkande till en mer hållbar livsstil. Drivs av stadsdelsförvaltningar i staden.
Samverkan för hållbart resande utvecklar alternativ och metoder för att minska onödiga resor och ensamåkande i bil genom att underlätta individens resval för att nå ökad framkomlighet, bättre miljö, ökad säkerhet och bättre hälsa. Drivs av bland andra stadsdelsförvaltningarna i Stockholms stad, Trafikkontoret, Vägverket, Region Stockholm och Länsstyrelsen i Stockholm.

Kampanjen Södra Järva rent och snyggt ger möjlighet för boende, stadsdelsförvaltningar och lokala fastighetsägare att arbeta med den lokala miljön och påverka människors värdering kring nedskräpning. Drivs av stadsdelsförvaltningar i staden.

Stockholmarnas indikatorer för hållbar utveckling följer upp stockholmarnas påverkan och engagemang hållbar utveckling i Stockholm. De redovisar fakta och inspiration samt verkar för dialog kring frågor där stockholmarna har rådighet. Drivs av Miljöförvaltningen.

Miljödiplomering av företag arbetar med att öka möjligheterna för små företag i Stockholm och stadens egna verksamheter att starta upp ett systematiskt miljöarbete. Drivs av Miljöcentrum för företag och stadsdelsförvaltningarna i Stockholm stad.

Naturen i Stockholm – miljöutbildning och naturvandringar för invandrare ger nya medborgare i Sverige ett förhållande till den svenska naturen samt kompetens kring allmänna miljöfrågor. Drivs av stadsdelsförvaltningar i staden.

Nationell och internationell samverkan

Behovet av samverkan och internationellt samarbete kring hållbar utveckling har under de senaste decennierna blivit allt mer påtagligt, inte minst genom det svenska medlemskapet i den Europeiska Unionen. Stockholms stad deltar aktivt i flera viktiga nationella och internationella samarbeten.

Sveriges ekokommuner är en förening som arbetar för att Sveriges kommuner ska bli hållbara. Inom föreningen utbyter både politiker och tjänstemän erfarenheter och lär av varandras goda exempel.

Storstadssamarbetet mellan Stockholm, Göteborg och Malmö ger utbyte av erfarenheter kring främst miljö- och Agenda 21-frågor.

Nordens större städer. Varje år samlas Miljönämnderna och -förvaltningarna i de nordiska huvudstäderna Stockholm, Helsingfors, Oslo, Köpenhamn och Reykjavik samt Göteborg och Malmö för en gemensam konferens där gemensamt angelägna teman diskuteras och projekt avrapporteras. Ett viktigt kunskapsutbyte sker genom Nordens större städernas miljöindikatorer, vilka redovisas årligen.

Eurocities är en lobbyingorganisation för de stora städerna i Europa. Arbetet sker i kommittéer. Staden deltar bland annat i arbetet inom Eurocities Miljökommitté, med uppgift att utveckla arbetet med hållbar utveckling.

Local Governments for Sustainability (ICLEI). Stockholms stad deltar i det globala miljönätverket ICLEI, en internationell miljöorganisation med över 300 medlemsstäder.

Cities for Climate Protection. Inom ICLEI drivs en kampanj för klimatskydd: Cities for Climate Protection (CCP). Då Stockholms klimatarbete började år 1996 anslöt sig staden till CCP.

Union of the Baltic Cities. Stockholms stad är medlem i Union of the Baltic cities (UBC), som har ca 100 medlemsstäder runt om Östersjön och Öresund. Organisationen har tagit fram ett "Agenda 21 Action Programme 2004-2009, Roadmap for Sustainable Baltic Cities" vilket godkändes av UBC:s Generalkonferens 2003. Det ska bidra till att medlemsstäderna utvecklar sitt lokala Agenda 21 arbete till "Local Action 21" vilket ligger i linje med Ålborgättagandena.

Ålborg-deklarationen. Stockholms stad har efter beslut av kommunstyrelsen 1996 undertecknat den så kallade Ålborg-deklarationen om Agenda 21-arbete och att utarbeta långsiktiga planer för hållbar utveckling.

Ålborgåtagandena. Stockholms stad har efter beslut av kommunstyrelsen i april 2005 undertecknat Ålborgåtagandena, ett gemensamt arbete för hållbar utveckling i europeiska städer och kommuner.